

RŪTA DAPKŪNAITĖ

Vytauto Didžiojo Universitetas

VALSTYBĖS SKURDO SAMPRATA IR GEROVĖS PROBLEMA: KAMBODŽOS ATVEJIS

State's Poverty Conception and the Problem
of Welfare: Cambodian Case

SUMMARY

The article analyses the conception of poverty and the problem of welfare on the basis of anthropological field research done in Cambodia, PO village. Poverty and its topic is a relevant theme of classical economical and political anthropology. What is more, poverty is not only a relevant and sensitive societal phenomenon in the world, but also it is closely related to anthropological problems and topics. Moreover it is like the main theme, where people identify themselves. The concepts of the welfare state, culture of poverty, social class, *big man* and others are also included and discussed in the article.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojama skurdo samprata ir gerovės problema remiantis antropologiniu lauko tyrimu, atliktu Kambodžoje, Po kaime. Skurdas ir jo tematika – tai aktuali klasikinės antropologijos tema, kuri straipsnyje atskleidžiama per ekonominės ir politinės antropologijos perspektyvą. Skurdas – tai ne tik aktualus ir jautrus pasaulio visuomenių reiškiny, bet ir antropologiškai svarbi tema, glaudžiai susijusi su antropologine problematika, tai tarsi pagrindinė tema, siejama su tuo, kaip žmonės save identifikuoja. Be to, straipsnyje bus aptariamasi tokios sąvokos kaip gerovės valstybė, skurdo kultūra, socialinė klasė, *big man* ir kt.

ĮVADAS

Dažnai kyla klausimas: kas yra skurdas? Gal tai kapitalo, o gal nuosavybės trūkumas? Gal apskritai skurdas neegzistuoja, o mes tik jį įsivaizduojame? Skurdas gali būti suprantamas įvairiai: vienaip kasdieniame, buitiniame gyve-

RAKTAŽODŽIAI: skurdas, gerovė, Kambodža, socialinis sluoksnis, socialinė klasė, skurdo kultūra, *big man*.
KEY WORDS: poverty, welfare, Cambodia, social set, social class, culture of poverty, *big man*.

nime, kitaip – mokslininkų, moksliniuose tekstuose. Žmogui jis gali reikšti alkį, benamystę, nesuteiktą pagalbą sergant, neturėjamą galimybių lankyti mokyklos, nemokėjamą rašyti, skaityti ar sklandžiai kalbėti. Skurdas lemia ir antisanitarines gyvenimo sąlygas, higienos trūkumą, užimtumo nebuvimą. Kiekvienu atveju skurdas menkina žmogaus galimybes gyventi tinkamomis sąlygomis, tausoti sveikatą, puoselėti ilgą gyvenimą. Mokslinėje literatūroje skurdas iğyja antropologinį, ekonominį, sociologinį, politologinį ar kt. aspektus. Vis dėlto mokslininkų pripažinta, kad skurdas yra individualus, daugialypis, kintantis ne tik laiko, bet ir erdvės atžvilgiu. Skurdo tema aktuali visame pasaulyje, o etnografinis tyrimas Po kaime yra vienintelis antropologinis tyrimas, atliktas šioje vietoje. Taigi iki šiol Po kaimas nebuvo tyrinėtas antropologų jokiais perspektyvomis. Be to, šis tyrimas atveria ne tik lyginamuosius kaimo skurdo, skurdo kultūros tyrinėjimus, bet yra ir reikšmingas lyginamiesiems kultūrų tyrinėjimams. Atliktas lauko tyrimas Kambodžos Po kaime parodė, kad iš tiesų žmonės vartoja žodį „skurdas“, bet savęs skurdžiams dažniausiai nepriskiria, nors ir sutinka, jog neturi pinigų, sunku išgyventi, bet neteigia, kad jie yra vargšai ar vargingi valstiečiai. Skurdas – tai didelė ir aktuali problema visame pasaulyje, tai nuolat kintanti samprata. Tačiau yra ne tik skirtingos skurdo rūšys ar lygiai, bet ir daug skurdo kontekstų, tokių kaip socialiniai, ekonominiai, politiniai, švie-

timo, lyties, vaikų sveikatos aspektai ir kt. Be to, globalizacija, kultūra, socialinės ribos, technologijos, prekyba daro įtaką ir veikia žmonių požiūrį į jų pačių gyvenimus ir veikia jų kultūrinius, fizinius ir socialinės aplinkos santykius.

Straipsnyje siekiama aptarti skurdą, jo koncepciją remiantis O. Lewiso, M. Sahlinso sampratomis bei mano atliktu tyrimu Kambodžoje, Takeo provincijos Po kaime. Tyrime analizuojamas visiškas skurdas, – tai pagrindinių pragyvenimo poreikių trūkumas norint gyventi sveiką gyvenimą, ir santykinis skurdas (angl. *relative poverty*).

Kalbant apie O. Lewiso interpretuojamą skurdo kultūrą, ji iš naujo persvarstyta globalizacijos amžiuje, kai kaimas nebėra ta izoliuota vieta su savo kultūra ir savo visuomeninėmis ribomis. Kaimo samprata kinta dėl naujų technologijų, prekybos, globalios kultūros, – visa tai daro įtaką ir veikia žmonių požiūrį į jų pačių gyvenimus, santykį su kultūra bei fizine ir socialine aplinka.

Skurdas siejamas su tuo, kaip žmonės identifikuoja save, todėl svarbu analizuoti, kaip keičiasi jų požiūris į skurdą, kas daro įtaką jų gyvenimams, gebėjimams „iškilti“ iš skurdo. Tyrime bandoma atsakyti į klausimą: kiek skurdas yra kultūrinis ir kiek ekonominis konstruktas. Remiantis Kambodžoje atliktu tyrimu*, straipsnyje pristatoma skurdo samprata ir aptarta gerovės problema. Duomenys lyginami su rezultatais panašių tyrimų, kuriuos Meksikoje, Puerto Rike, Polinezijoje ir kt. atliko O. Lewisas ir M. Sahlinsas.

* Mano antropologinis/etnografinis lauko tyrimas buvo atliktas 2013 m. vasarą Kambodžoje, Takeo provincijos Po kaime. Tiriama bendruomenė – 1479 Po kaimo gyventojai, maždaug 285 šeimos. Po kaimo šeimos (kurią paprastai sudaro apie 10 asmenų) vidutinės mėnesio pajamos siekia 50\$, kuriuos uždirba ryžių plantacijose. Lauko tyrimas, kiekvieną dieną dirbant po 10 valandų, truko nepilnus

SKURDO SAMPRATA IR TEORIJŲ APŽVALGA

Sąvoka *skurdas* iki šiol neturi aiškaus, vienareikšmio apibrėžimo. Ji yra ne tik daugiamatė, reliatyvi, laipsniška, bet ir daugiaprasmė, kintanti vystantis visuomenei ir skirtingai suvokiama įvairiose šalyse. Kai kas nors vartoja žodį *skurdas*, ypač tokiose šalyse kaip Kambodža, vieni įsivaizduoja iširusias šeimas, ligas, korupciją, smurtą, kiti – badaujančius žmones, galbūt prostituciją, įvairius nusikaltimus ir kitokius žiaurios dalykus. Dar kiti žmonės įsivaizduoja, kad *skurdas* – tai tarsi vienoda uniforma ir apima visus, kurie save laiko vienodai skurdžiais. Tokiu atveju *skurdas* dažniausiai suvokiamas būtent kaip vienoda uniforma, kuriai trūksta kultūrinės įvairovės tam tikroje grupėje.

Apskritai *skurdas* mokslinėje literatūroje gali būti nagrinėjamas pirmiausia kaip būklė ir būseną, kai trūksta materialinių, kultūrinių bei socialinių išteklių net mažiausiam gyvenimo lygiui laiduoti¹. Įvairios tautos mato skirtingus *skurdo* sąvokos atspalvius, ir kiekviena tauta gali turėti ne vieną, bet kelis žodžius, kurie nusako įvairias *skurdo* būsenas. Be to, būseną, kurią mokslininkai įvardija kaip *skurdą*, priklauso nuo pasirinktų vertinimo kriterijų. Skurstančiaisiais galima vadinti tuos žmones, kurių pajamos ir kiti išteklių – materialiniai, kultūriniai ar socialiniai – yra tokie menki, kad ne-

užtikrina visuomenei įprastų gyvenimo standartų. Dėl per menkų pajamų ir kitų išteklių tokie žmonės negali dalyvauti veikloje, kuri laikoma įprasta kitiems visuomenės nariams, be to, skurdas menkina žmogaus galimybes kokybiškai ir sveikai gyventi, mokytis, užsiimti profesine veikla ir kt. Iš tiesų *skurdas* ilgai buvo suvokiamas tik kaip žmogaus materialaus minimumo neturėjimas. O ši minimumą, apibrėžiant *skurdą*, imta kritikuoti dėl to, kad žmogaus reikmės yra ne tik fizinės, bet ir socialinės, be to, svarbu ir tai, kad žmonės gyvena visuomenėje, o tai daro įtaka jų reikmėms. Taigi *skurdas* suprantamas ne vien kaip lėšų stygius, bet ir kaip žmogaus nebėjimas dalyvauti visuomenės ekonominiame, politiniame bei socialiniame gyvenime. Be to, pažymima, jog *skurdas* yra nepakankamų pajamų ir produktyvių išteklių, kuriais galima būtų užsitikrinti pragyvenimą, stoka, socialinė diskriminacija, nedarbas, neprieinamas išsilavinimas, benamystė ir t. t.² Taip pat *skurdas* mokslinėje literatūroje apibrėžiamas kaip veiksnys, skatinantis žmones atsидurti socialinėje atskirtyje. Toliau, *skurdas* gali būti nagrinėjamas kaip neturtas. Bendrąją prasmę *skurdas* apibrėžiamas kaip pragyvenimo priemonių stoka. Paprastai tariant, tai pirmojo būtinumo reikmenų trūkumas. Bet, ko gero, šis požiūris gana

---

du mėnesius. Tyrimo metu prisidėdavau ir prie mažos vietinės organizacijos CHD (*Children with Hope for Development*) veiklos, kuri, kovodama su skurdu, siekia pakeisti Kambodžos kaimo ateitį, gerindama vaikų ugdymą bei švietimą. Pasirinktas Po kaimas iki šiol nebuvo tyrinėtas antropologų, todėl tai svarbi medžiaga lyginamiesiems skurdo ir kultūros tyrinėjimams. Renkant ir kaupiant empirinius duomenis, buvo taikomi antropologiniai tyrimo metodai: stebėjimas, pusiau ir pilnai struktūruoti interviu, neformalus pokalbis, *free list*, *life-story* interviu, fokuso grupės interviu, CHD organizacijos ir Po kaimo tam tikrų dokumentų analizė, informacinės medžiagos analizė, fotografavimas, dienoraščio rašymas ir kt.

subjektyvus, kadangi žmonių poreikiai labai skiriasi. Kiekvienu atveju mokslininkai pradėjo *skurdą* nagrinėti ne tik per fizinių poreikių, bet ir intelektualinių, socialinių poreikių tenkinimą. Šiandien *skurdas* vertinamas kaip nelygybės produktas, atsiradęs iš globalių sistemų, kurios daro įtaką individo gyvenimui kalbant apie vietinės reikšmės nustatymus³.

Kalbant apie *skurdą* ekonominiu požiūriu, *skurdas* apibrėžiamas kaip pajamų ir turtinės nelygybės padarinio, t. y. neturto, kraštutinė forma. Teigiama, kad skurstama tada, kai gaunamų pajamų neužtenka būtiniausioms reikmėms patenkinti⁴. *Skurdą* apibrėžia ir kaip reikalingiausių daiktų ir kitų reikmių, kurios skirtos žmogaus gyvybei palaikyti, be kurių, atsižvelgiant į visuomenės gyvenimo standartus, žmogui nepridera būti, stygių⁵. O tam, kad būtų apibrėžtas *skurdo* mastas, vartojama sąvoka „absoliuti skurdo riba“, reiškianti tam tikrą pajamų dydį, kuris tenka vienam šeimos nariui bei leidžia patenkinti tik būtiniausius poreikius. Kambodžoje, Takeo provincijos Po kaime atliktame tyrime gana aiškiai išryškėja ši riba, nes, pasak vietos gyventojų, jų mėnesinės pajamos nesiekia penkiasdešimt dolerių, iš jų pragyventi ~10 žmonių šeimai praktiškai neįmanoma.

Kituose moksliniuose tekstuose teigiama, kad *skurdas* nėra tam tikras nedidelis prekių kiekis ar tam tikras santykis tarp priemonių ir tikslų, pirmiausia tai yra santykis tarp žmonių⁶. *Skurdas* yra socialinis statusas, tad jis yra ir civilizacijos išradimas. Jis išaugo kartu su civilizacija, vienu metu kaip nepavydėtinas skirtingumas tarp klasių, dar svarbiau, kaip tam tikras priklausomas santykis. Apskritai M. Sahlinsas siekė parodyti, kad kultūra

turi unikalią žmones motyvuojančią galią, kuri nėra kilusi iš biologijos, ir kad ekonominės sistemos prisitaikė prie tam tikrų aplinkybių kultūriškai specifiniais būdais. Be to, pasak M. Sahlins, tiek badas, tiek *skurdas* yra socialiai pagaminti, ir paradoksaliausia, per patį ekonomikos vystymosi procesą⁷. Net jeigu ir „pasaulio primityviausi žmonės turi truputį turto, jie nėra skurdžiai.“⁸

Nereikėtų pamiršti ir M. Green *skurdo* sampratos. Jos teigimu pirmiausia reikia pabrėžti, kad *skurdas* yra socialiniai santykiai, t. y. bendravimo tarp žmonių ir jų prisitaikymo prie bendravimo rezultatas⁹. Toliau kyla tokie veiksniai kaip nelygybė, atskirtis, marginalizacija, kurie atsiranda būtent iš šių socialinių santykių. Dar viena autorė, kuri padarė svarbų įnašą į antropologiją, tai C. M. Vu, kuri teigia, kad *skurdą* reikėtų suprasti kaip atskirą reiškinį, t. y. ne tik kaip adaptyvą, bet ir savaime egzistuojančią bei veikiančią sistemą, kuri turi savo kalbą, organizaciją ir kuri būtent išsaugo *skurdo* sąlygas¹⁰.

Žiūrint antropologiškai iš plėtos perspektyvos, *skurdas* – tai socialinis padarinys. Tad svarbu, ko gero, paminėti ir plėtos teoriją, kadangi ji yra tarsi kelių teorijų, tokių kaip modernizacija ir kt., išlykis, o jos parodo, kaip ir koku būdu bendruomenė gali ne tik progresuoti, bet kartu ir plėstis bei augti. Nors plėtos teorija yra susilaukusi nemažai kritikos, pavyzdžiui, ji yra „kaltinama“ dėl standartų numatymo, lyginimo bei matavimo pagal Vakarų ir jų pasaulį, etnocentrizmo ir kt., tačiau pati plėtra yra ne tik socialinis, kultūrinis ar psichologinis procesas, bet ir ekonominis reiškinys, veikiantis labai skirtingai bei įvairiai, pasireiškiantis įvairiais pavidalais.

Kalbant apie *skurdo* sampratą nereikėtų pamiršti ir O. Lewiso aptarto *skurdo kultūros* fenomeno, kuris apibrėžiamas, trumpai tariant, kaip gyvenimo būdas, susiformavęs tarp skurdžiai gyvenančių žmonių. Be to, galima pažymėti, jog *skurdo kultūros* savybės yra ir pasyvumas, ir frustracija, ir tikėjimas iš anksto nulemtu likimu, o šitai, ko gero, ir lemia tai, kad žmonės tiesiog pradeda nebeplanuoti savo ateities ir susitaiko su esamomis sąlygomis.

Taigi apibendrinus *skurdo* sąvokos apibrėžimus, galima tik dar sykį patvirtinti, kad *skurdas* – tai daugiaprasme bei įvairių mokslininkų skirtingai suprantama sąvoka, apibūdinanti žmogaus socialinės, materialinės stokos būklę ir būseną. Vis dėlto remiantis M. Sahlinsio

skurdo, O. Lewiso *skurdo kultūros* bei kitų autorių apibrėžimais, *skurdą* galima apibūdinti ne tik kaip vargingą būseną ar pragyvenimo lėšų trūkumą, pagrindinių reikmenų stoką ar materialinį nepriteklių, tačiau taip pat ir kaip socialiai pagamintą bei pereinantį iš kartos į kartą.

Tad kalbant apie *skurdo* sampratą ir teorijas labai svarbu suprasti „tą realybę“, kurioje gyvena *skurdą* patiriantys žmonės. Kambodžos atveju svarbu įsijausti į Po kaimo bendruomenės gyvenimą, t. y. stengtis žiūrėti iš jų perspektyvos bei atsikratyti vakarietiško požiūrio. Be to, analizuojant *skurdą* ir jo sampratą labai svarbus aspektas – ir pats supratimas „tų kategorijų“, kurios vartojamos tai realybei apibrėžti.

O. LEWISO SKURDO KULTŪRA IR JOS KRITIKA

Aiškinant *skurdą* ir jo sampratą, būtina paminėti ir vieną žymiausių Amerikos antropologų – tai Oscarą Lewisą ir jo *skurdo kultūros* sampratą, kurią susiejo su skurstančiųjų sluoksniu. Jis šią sąvoką įvedė todėl, jog siekė racionaliau pažvelgti į *skurdą*¹¹. Mokslininkas, tyręs vargingiausių lušnyų gyventojus ir jų kasdienybę Lotynų Amerikoje, t. y. Puer-to Rike ir Meksikoje, atskleidė šių žmonių elgesio panašumus, kurie pranoko konkrečios nacionalinės kultūros ribas.

O. Lewisas aprašė tai kaip elgesio modelį, turintį originalios ir įvairiose bendruomenėse besiplečiančios kultūros bruožų. Tai ir yra *skurdo kultūra*. Kadangi O. Lewisas buvo marksistinių pažiūrų, pasak jo, *skurdo kultūra* plėtojasi iš industrinės kapitalistinės visuomenės, kuriai būdinga nelygybė. Be to, kalbant apie

minėtą O. Lewiso kapitalistinę visuomenę, išskiriami ir tokie jos bruožai kaip didelis nedarbo lygis (ypač kalbant apie nekvalifikuotus darbininkus), vargingai gyvenančių asmenų kaltinimas dėl jų asmeninių nesugebėjimų iškilti, taupymas, išskirtas ir valdančios klasės dėmesys turto kaupimui.

Apskritai skurde gyvenančių žmonių elgesį galima traktuoti kaip prisitaikymą gyventi ilgalaikio skurdo sąlygomis. Mokslininkas netgi išskyrė *skurdo kultūros* požymius, tokius kaip aktyvaus nepritekliaus kenčiančio asmens dalyvavimo ir integracijos svarbiausiuose socialiniuose institutuose trūkumas, skurstančiojo gyvenimas apibūdinamas prastomis gyvenimo sąlygomis bei neištraukimu į bendruomenę, stiprus atstumtumo pojūtis, bejėgiškumas, uždarumas ir kt. Nors apie

ši *skurdo kultūros* konceptą O. Lewisas kalbėjo pakankamai miglotai, tačiau šią sąvoką galima aiškiai ir gana tiksliai apibrėžti. *Skurdo kultūra* – tai tarsi supratimas, jog žmogus yra stipriųjų pasirinktas būti auka bei žinojimas, kad savo gyvenime ir pasaulyje nieko negalima, netgi neįmanoma pakeisti¹².

Šis *skurdo kultūros* apibrėžimas ne tik siekia paaiškinti asmens, gyvenančio pagal *skurdo kultūros* principus, požiūrį į save, bet ir į savo padėtį. Taigi O. Lewisas aprašo *skurdo kultūrą* kaip gyvenimo būdą, tam tikrų tendencijų derinį, kuris perduodamas iš kartos į kartą¹³. Tai tarsi užburtas ratas, kur skurdas, keliaudamas iš kartos į kartą, tampa paveldimu. Tai įrodo *habitus* teorija¹⁴, kuri siejama su gyvenimo būdu, vertybėmis, su tam tikrų socialinių grupių lūkesčiais, kurie yra įgyjami per veiklą ir patirtį kasdieniame gyvenime bei paaiškina, kodėl skurdas tampa paveldimu. Tai tarsi individo įsitikinimų rinkinys, lemiantis suvokimą, emocijas, supratimą, mąstymą, tam tikrus poreikius, vaizduotę bei elgesio motyvus. Be to, pažymima, kad *skurdo kultūra* daugiausia yra būdinga asmenų grupėms, kurioms *skurdo kultūra* tarsi atstoja jų savitą gyvenimo būdą tiek už normų, tiek už vertybių ribų. Tai kaip adaptacija prie skurdo, „buvimo dugne“, tačiau jos neapleidžiant. Jis išeina už tautinių ir etninių ribų, tačiau skirtingai pasireiškia, o jo modelis nukreipiamas prieš rasinius, nacionalinius ir regioninius diskriminacinius paaiškinimus.

Galima suprasti, kad iš tiesų *skurdo kultūrai* priklausantys asmenys lyg ir nedalyvauja visuomeniniame gyvenime, jie turi tam tikras vertybes, bet dažniausiai jų nesilaiko, be to, apie savo padėtį retai pasako tai, ką iš tiesų galvoja. Taigi *skur-*

do kultūrą galima apibrėžti kaip žinojimą, kad pasaulyje bei savo gyvenime nieko neįmanoma pakeisti, o jos nariai, palyginti su kitais visuomenės nariais, turi skirtingą gyvenimo būdą, perduodamą kartoms. Panašu, kad būtent taip galvoja ir vietiniai Kambodžos kaimo gyventojai, teigiantys, kad jų seneliai, proseneliai, prosenelių seneliai ir t. t. gyveno lygiai taip pat, kaip ir jie gyvena, ir kad nieko čia jau nepakeisi – tas pats gresia ir jų vaikams bei vaikų vaikams ir t. t. Šis procesas, skurdo kartojimasis iš kartos į kartą, taip pat vadinamas ir „skurdo ciklu“, ir „skurdo ratu“, kuris gali tęstis be galo bei daugumai žmonių prasideda dar prieš gimimą.

Kalbant apie *skurdo kultūros* kritiką, marksistinių pažiūrų Lewisas *skurdo kultūrą* nusakė kaip neturtingiausių sluoksnių prisitaikymą gyventi kapitalizmo sąlygomis, kai susiformuoja būdingi skurdo kultūros bruožai ir gyvenimo stilius¹⁵. Ši *skurdo kultūros* sąvoka kritikuojama pirmiausia dėl abstraktumo, numanomo skurstančiųjų kaltinimo bei nepakankamo teorinio pagrindimo.

I. Gajdosikienė puikiai pateikia didžiausią ir svarbiausią reikšmę turinčią kritiką. Pirmiausia ši teorija kritikuojama dėl problemiškos metodologijos ir rašymo stiliaus. Tarkim, Valentine'o teigimu, Lewiso pateikta medžiaga ir išvados tiesiog nesutampa¹⁶. Antra, *skurdo kultūra* visada tik neigiama. Tai labiausiai pažymi Kocharas, teigdamas, kad kultūros samprata jiems atrodė išvis netinkama naudoti¹⁷. Trečia, *skurdo kultūra* tarsi kaltina ir peikia neturtinguosius dėl jų sąlygų. Tai, ko gero, susiję su antrąja kritika, nes išties teigiama, kad ši sąvoka neigiamai atsiliepią apie neturtingus žmones.

Tokie autoriai kaip Eamesas ir Goode pažymi, kad *skurdo kultūra* yra ne tik nuolat neigiama, atspindinti vidurinio-sios klasės vertybes, tačiau tikrieji terminai, vartojami apibūdinti savybes ar bruožus, yra tam tikros vertės pripažinimas (angl. *value-laden*)¹⁸. Dar vienas argumentas *skurdo kultūros* teorijai kritikuoti yra tas, kaip kad mokslininkai teigia, jog *skurdo kultūra* sulyginama su juodaodžių kultūra¹⁹, taigi tai glaudžiai susiję su rase. Ir galiausiai *skurdo kultūra* kritikuojama dėl kultūros ir subkultūros sampratos neaiškumo ir miglotumo. Turima omenyje tai, kad kultūros ir subkultūros samprata atėjo iš sociologijos mokslo ir tai niekada nebuvo pakankamai konceptualizuota antropologijoje. Apskritai, pasak James, *skurdo kultūros* ir jos teorijos šalininkai teigia, kad neturtingi žmonės turi sau unikalių vertybių, kurios skiriasi nuo vidurinio-sios klasės, ir vienintelis būdas pakeisti tiek elgesį, tiek vertybes – tai pakeisti patį neturtinę asmenį²⁰. Turbūt tokie teiginiai ir susilaukia daugiausia kritikos.

Vis dėlto galima manyti, jog O. Lewiso kritika kai kuriais atvejais gal ir ne visai tiksli. Juk tikėtina, kad *skurdo kultūroje* gyvenantiems žmonėms atskirtis ir likimas, stiprus fatalizmo jausmas bei manymas, jog gyvenime nieko negalima pakeisti, yra visiškai tikėtini reiškiniai, juk skurde gyvenantys žmonės, kaip ir parodė tyrimas Kambodžos Po kaime, dažniausiai neturi nei susisiektimo su jų akimis žiūrint, kitu galingųjų pasauliu, neturi šiuolaikinių technologijų, kurios leidžia žmonėms sužinoti apie „kitokį“ pasaulį, be to, jų seneliai, proseneliai ir t. t. gyveno tokiais pačiomis sąlygomis, kaip kad jie gyvena, ir šią kultūrą perėmė būtent iš savo prosenelių, kurių teigimu, niekas čia jau nepasikeis. Iš tiesų O. Lewisas nieko nekaltino, t. y. nekaltino žmonių už jų atskirtį, tai buvo panašiau į pastabą, kad tikras, realus skurdas ne visada sukuria ir nebūtinai sutampa su *skurdo kultūra*. Kiekvienu atveju skurdas sietinas taip pat ir su „primityvio-mis“ kultūromis, istorija, praeitimi bei esama situacija.

SAŠAJA TARP M. SAHLINSO „PRIMITYVIO“ KULTŪROS, REIKŠMIŲ, ISTORIJOS, PRAEITIES IR ESAMOS SITUACIJOS

Kalbant apie skurdą, jo kultūrą, būtų prasminga paminėti ne tik šiuolaikinę plėtrą, bet ir „primityvias“ kultūras. Marshallas Sahlinsas atkreipė dėmesį į šiuolaikinės plėtros pagrindinį paradoksą²¹: „primityviausios“ medžioklės ir rinkimo bendruomenės žemėje – Australijos aborigenai (o Claude'as Levi-Straussas aprašė Australijos aborigenų kultūrinį gyvenimą, daugiausia dėmesio skirdamas aborigenų kultūros ypatingam socialiniam sudėtingumui ir plėtrai, o tai paro-

do, kad jų kultūra sudėtinga²²) ir Afrikos bušmėnai – gėrėjosi materialine ir socialine gausa dirbdami daugiausia nuo trijų iki penkių valandų per dieną labai lėtu tempu tam, kad būtų patenkinti visi jų materialiniai poreikiai. Jie laikosi „bankininkų“ laiko, reiškiančio bet kokį lengvą darbą, ypač tokį, kuris trunka trumpą darbo dieną, daug mažiau nei šiuolaikiniai pramonės darbuotojai, kurie tikrai pasitenkina 21–35 valandomis per savaitę. Laisvalaikis jų žinioje – tai laiko pra-

leidimas bendraujant, miegant yra itin pažangus kultūrinėje veikloje.

Tą patį galima būtų pasakyti ir apie Po kaime gyvenančius bendruomenės narius, kurie itin gėrėjosi socialiniu gausumu, po trumpos darbo dienos jie leisdavo laisvalaikį bendraudami su kaimynais ar tiesiog miegodami. Be to, pasak M. Sahlinsio, žmonės įgyvendina savo sumanymus ir suteikia reikšmę savo siekiams remdamiesi esama kultūrine tvarka²³, o tai dar kartą parodo, kad priklausomai nuo kultūros bei jos tvarkos, žmonės tarsi sukuria tam tikras nuostatas suteikdami apskritai visam savo gyvenimui atitinkamą reikšmę, t. y. žinodami savo galimybių ribas, jie apriboja savo siekius iki galimybių ribų ir galiausiai vis tiek jiems suteikia reikšmę.

Tyrimo Po kaime metu paaiškėjo, kad kaimo moterys itin pabrėžia ir sureikšmina pietų ar pusryčių gaminimo metą, tam suteikia itin didelę reikšmę, nes jų kultūroje moters vieta yra viduje – namuose ir kuo daugiau darbų ji nudirba, tuo geresnė moteris ji atrodo. Tai tik pasitvirtina M. Sahlinsio žodžiai apie kultūrinę tvarką bei reikšmės suteikimą. M. Sahlinsas, minėdamas, kad kultūra turi itin stiprią galią formuojant žmonių supratimą bei veiksmus, dar teigia, kad istorijos tvarka paklūsta kultūros tvarkai ir²⁴, ko gero, galima būtų

sakyti, jog tiek kultūra, tiek istorija yra tarpusavyje itin susijusios, todėl istorija, kuri, pasak Vincento Crapanzano, yra kaip padėtas pasakojimas, kuris patvirtina savo poziciją, daro įtaką kultūrai ir jos schemoms²⁵ arba, kitaip teigiant: kokia kultūra, tokia ir istorija bei kokia istorija, tokia ir kultūra.

Tokiu požiūriu kultūra yra tarsi istoriškai atkuriamą pačioje veikloje. Juk, pasak M. Sahlinsio, kultūra ir yra esamos situacijos sandara, sukurta remiantis praeitimi²⁶. Tai galima patvirtinti remiantis Po kaimo bendruomenėje atliktu tyrimu bei prisimenant Kambodžos praeitį, Pol Poto laikus, Kambodžos karinio komunistų judėjimo laikotarpį, kai žmonėms buvo uždrausta kalbėti, apskritai uždraustas raštas, pinigai, užsienio kalbos ir kt., tada galima suprasti, kodėl žmonės nebemato kitokios ateities ir kaip praeitis daro įtaką kultūrai ir formuoja esamą situaciją.

Tačiau kalbant apie skurdą, kultūrą ir jos sampratas bei sąsajas su kitais fenomenais, tokiais kaip praeitis, esama situacija ir kt., galima išskirti ir kitus fenomenus, tokius kaip *big man* bei gerovės valstybė, kurie ne ką mažiau prisideda ne tik prie daromos įtakos skurdo sampratai, bet kartu ir reguliuoja skurdo santykį bei apskritai prisideda prie skurdo formavimo.

GEROVĖS VALSTYBĖS ĮTAKA SKURDO SAMPRATAI IR *BIG MAN* FENOMENAS ŠIUOLAIKINIAME KAIMO KONTEKSTE

Pabandydysime išsiaiškinti ne tik *big man* vaidmens svarbą skurdo kontekste, bet ir kaip šiuolaikinės gerovės valstybės ideologija daro įtaką skurdo sampratai šiuo-

laikiniame kaimo kontekste. Remiantis tyrimo metu gautais duomenimis galima išskirti Po kaimo *big man*, kuris ne tik reguliuoja skurdo santykį kaimo bendruo-

menėje, bet kartu su gerovės valstybės ideologija formuoja skurdo sampratą.

M. Shalinsas nagrinėja tokias sąvokas kaip produkcija, paskirstymas ir keitimasis pirminėse bendruomenėse, ryšys tarp ekonomikos, kultūrinių ir socialinių veiksnių, tačiau šiame skyriuje yra svarbus M. Shalinso minimas *big man*²⁷, dar kitaip vadinamasis didysis žmogus, epizodinis lyderis, didvyris ar vadas, nors ir labiau reiškiantis labai įtakingą asmenį gentyje, tačiau vis tiek puikiai tinka ir Kambodžos atveju. Šis asmuo negali turėti oficialios genties ar kitos institucijos, tačiau išlaiko pripažinimą per kvalifikuotą įtikimumą bei išmintį, dėl šios priežasties jis turi gana didelę grupę savo sekėjų ne tik iš savo „klando“, bet ir kitų „klanų“. Be to, prigimtimi jis artimai susijęs su vado figūra, tačiau yra dar bendruomeniškesnis²⁸.

G. Mažeikio minimą lyderį, kuris, kaip teigiama, turi būti vietinis, bet susijęs su tolesniais ir galingesniais, disponuojantis savo ir svetimais ištekliais, galima sutapatinti su Po kaimo *big man*, kuris siekia įgyti dar didesnių išteklių. *Big man* teikia savo sekėjams ekonominę paramą ir apsaugą, o mainais gauna tokią paramą, kurią naudoja tam, kad būtų padidintas jo statusas²⁹.

Kambodžos kaimo gyventojų atveju *big man* vaidmenį tarsi atlieka vienintelės tame kaime organizacijos direktorius, kuris įkūrė nemokamą mokyklėlę vietos vaikams, norėdamas gerinti švietimo sistemą bei visų kaimo gyventojų ateitį, galvodamas, kad ateitis – jaunuolių rankose, be to, mokėdami anglų kalbą jie galės pasiekti ateityje daug daugiau, nei kad ligi šiol pasiekė jų tėvai, seneliai ar proseneliai.

Kalbant apie švietimą, lauko tyrimo metu paaiškėjo, kad dauguma žmonių, Po bendruomenės gyventojų nuo 45 iki 90 metų žmonės yra neraštingi – nemo-ka nei skaityti, nei rašyti dėl dar ne per seniausiai buvusio Pol Poto režimo, kurio metu buvo žudomi „intelektualūs“ žmonės bei buvo draudžiama ir mokytis, ir apskritai kalbėti, todėl šiems žmonėms sunku ne tik susirasti darbą, tačiau ir, kaip kaimo gyventojai sako, „galvoti, mąstyti“. Be to, Po kaimo gyventojams, neturintiems išsilavinimo bei nemokantiems skaityti, rašyti, vienas svarbiausių dalykų – tai turėti ryšių laukus, nes tai jų pagrindinis išgyvenimo bei pragyvenimo būdas. Todėl visos viltys dedamos į vaikus, į švietimą ir tokiu būdu tikimasi geresnės ateities. Tai viena iš priežasčių, kodėl Po kaimo *big man* įkūrė organizaciją, kuri siekia teikti nemokamą švietimą vaikams. Nors *big man* Kambodžos Po kaime ne visiškai ir ne visada savo sekėjams teikia ekonominę paramą, tačiau jis išlaiko prieš vietinius *big man* statusą ir toliau jį stiprina.

M. Sahlinsas, aprašydamas *big man* fenomeną Papua Naujojoje Gvinėjoje, jį siejo su vadu (angl. *chief*), tačiau teigė, kad vadas turi priskirtinį statusą, o *big man* turi pasiektiną statusą³⁰, t. y. tarsi turi elgtis pavyzdinai. Be to, studijuodamas *big man* fenomeną, jis teigė, kad ši pozicija nėra savaime paveldima. Ko gero, *big man* fenomeną galima prilyginti ir M. Sahlinsio aprašytam didžiajam žmogui, kuris yra centrinis, įgalinantis svarbiausius bendruomenės įvykius, kuriam ši teisė suteikiama dėl jo išminties, gebėjimų, turtingumo ir patikimumo³¹.

Andrew J. Strathernas taikė *big man* sąvoką Papua Naujojoje Gvinėjoje,

Mount Hagen, kur tarp tam tikrų bendruomenių buvo pripažintas *big man* asmuo, kuris itin sumaniai vykdė ne tik politines, bet ir socialines, ekonomines ir apeigines veiklas, o jo funkcija buvo daryti įtaką savo visuomenei būtent per jo pavyzdžius³², todėl galima sakyti, kad *big man* funkcija nebuvo vadovauti. Be to, iš *big man* buvo tikimasi, kad jis elgsis kaip derybininkas su kaimyninėmis bendruomenėmis ir periodiškai perskirstys maisto produktus. Taigi iš A. J. Stratherno pavyzdžio galima spręsti, kad bendruomenės akyse *big man* buvo kaip asmuo, laiduojantis jiems gerovę.

Pati gerovės visuomenė kaip vizija iš dalies formuoja skurdo sampratą, tai galime pamatyti iš tokių paprastų pavyzdžių kaip kad televizoriaus žiūrėjimas, t. y. kuo daugiau žmogus, ypač gyvenantis vargingesnę gyvenimą kaimo vietovėje, žiūri televizorių, tuo daugiau jis mato, kaip žmonės gerai gyvena, ir tada pradeda jaustis dar didesniu „skurdžiumi“. Juk neturėdamas televizoriaus ar kt., neišvykdamas toliau už savo kaimo ribų, žmogus negali numanyti, kas ten, už kaimo ribos, dedasi, ir todėl žmogus nesupranta, kad žmonės gyvena kitaip – turi didžiules vilas, važinėja didžiuliais nuosavais džipais ir t. t. O kai tai pamato, pradeda suvokti, kad galbūt jis ir gyvena skurde.

Taigi gerovės valstybė yra kaip ideologija, kuri pati savaime sukuria naujo skurdo suvokimo kontekstą arba, kitaip tariant, skatina naujas skurdo suvokimo sampratas. Tuomet *big man*, norėdamas išlikti lyderiu, pradeda „lygiuotis“ į, tarkim, televizoriuje rodomus geresnį gyvenimą gyvenančius žmones (turima omenyje, kad *big man* stengsis atitikti ne

tai, kas priimtina kaime, atitikti ne kaimo gyventojų skurdo (turtingumo) sampratą, kur galbūt būti ne skurdžiumi reiškia turėti daug ryžių laukų, bet dabar *big man* pamatęs, kad kitur, tarkim, turėti motociklą reiškia būti turtingam, jis vėliau sieks įsigyti motociklą ir juo pasirodyti kaimo gyventojams. Tokiu būdu jis keičia bei formuoja naują skurdo sampratą kaime. Taip nutinka todėl, kad gerovės valstybė daro įtaką Po kaimo *big man* gyvenimui ir tada jis pradeda visai kitaip elgtis formuodamas kaime naują skurdą ir jo formą.

Kalbant apie gerovę, t. y. gerovės valstybę, galima teigti, kad tai socialinių institutų visuma, kuri leidžia valstybei ne tik reguliuoti ekonomiką, prekybą ar socialinę sferą, bet taip pat ir dirbančiųjų bei darbdavių santykius, kainodarą, socialinių ir materialinių aprūpinimą, gyvenamąją statybą, darbo, sveikatos ir socialinę apsaugą bei draudimą, užimtumą, kultūrą ir mokslinius tyrimus, be to, tokiu būdu daryti įtaką *big man* gyvenimui. Ir tik tada, kai sukurta pastovi sistema, galima leisti tam tikras sferas perduoti privačios iniciatyvos valdymui todėl, kad tada ji geriau sugeba tvarkytis su biurokratija, be kurios valstybinis reguliavimas neįmanomas bei kuri turi milžinišką galią.

Taigi gerovės valstybės sąvoka galėtų būti apibrėžiama kaip valstybė, kurioje rūpinamasi visapusiška gyventojų apsauga, įskaitant valstybės išmokas ir paslaugas, bei, žinoma, laiduojama žmonių gerovė. Tačiau kalbant apie gerovės valstybę kaip apie politinę sistemą derėtų pabrėžti, kad tai politinė sistema, kai būtent valstybė imasi atsakomybės už savo piliečių gerovę, tačiau tai nereiškia,

kad valstybė privalo viskuo pasirūpinti, atsakomybė krinta ir ant piliečių pečių. Bet greičiausiai tai priklauso nuo gerovės valstybės tipo.

Pasak Tony'o Blairo, gerovės valstybė susijusi su smurtu, apgaule, tingumu, kolonijine kultūra, socialiniu neatsakingumu, paskatinta gerovės kolonijos³³. Be to, nederėtų pamiršti, jog gerovės valstybė pati savaime skatina ir naujas skurdo suvokimo sampratas. Tačiau vis tiek kyla klausimas, kodėl, nepaisant gerovės valstybės, žmonės vis dar skursta? Galbūt todėl, kad ne ta linkme eina, o gal todėl, kad *big man* galiausiai ne taip formuoja skurdo sampratą?

Skurdo išsilaikymas ar, kitaip tariant, atkaklumas yra ne tas, kad socialinė apsauga pati galėtų tai užbaigti. Todėl yra problemų, kurių gerovės sistemos nenukreipia. Gerovės valstybė neužkerta kelio žmonėms būti socialiai nuskrūstusiems darbo rinkoje. Tai neužbaigia nelygybės. Be to, gerovės sistemos neužtikrina darbo, stabilios santuokos ar kt. Tad turėtų būti ribos, ko turėtume bei galėtume tikėtis. Tačiau gerovės valstybė vis dėlto

turėtų padėti užkirsti kelią skurdui, juo labiau kad pati gerovės valstybė ir daro įtaką skurdo sampratai ir šiuolaikiniuose kaimuose, ir miestuose.

Kyla klausimas: galbūt pati gerovės valstybė ne tik daro įtaką, bet valstybė ir sukuria tą skurdą? Juk pasak Maxo Weberio, valstybė – tai legitimios galios naudojimas apibrėžtoje teritorijoje, kur valstybės svarbiausi aspektai yra teritorija, galia, žmonės³⁴. Žmonės apibrėžtoje teritorijoje yra kartu su galia, o ta galia gali būti naudojama prieš juos. Tada kyla kitas klausimas: gal tai ir yra tas aspektas, kuriantis valstybės skurdą? Kam bodžos Po kaimo atveju minėtas samprotavimas tinka, nes egzistuoja vienintelė viską valdanti partija, kuriai nerūpi paprasti kaimo bendruomenės nariai, deja, jiems nesuteikiamos galimybės, kurių padėtų pakilti aukščiau skurdo ribos. Be to, gerovės valstybė yra kaip ideologija, kuri pati ne tik sukuria naują skurdo sampratą, bet ir daro įtaką Po kaimo *big man* gyvenimui bei jo suvokimui, keičia jo elgesį, o tai galiausiai formuoja kaime naują skurdą ir jo formą.

SOCIALINĖS KLASĖS, SLUOKSNIATIVIMOSI IR SKURDO SĄRYŠIS ANTROPOLOGINIŲ ASPEKTŲ

Grįžtant prie skurdo ir jo temos galima paminėti ir visuomenės sluoksniavimą bei klases. Kalbant apie visuomenės klasę, pradžioje „klasė“ apskritai nebuvo tinkama sąvoka antropologijoje. Loydas Fallersas teigė, jog socialinis sluoksniavimas neegzistuoja ar bent jau terminas tiek pripildytas kultūrinio šališkumo, kad turėtų būti atmetas³⁵. Taigi sąvoka „socialinė klasė“ antropologijoje yra vis dar pakankamai nauja.

Weberio teigimu, yra keturios pagrindinės klasės: aukštesnė klasė, baltų apykaklių darbuotojų, smulkios buržuazijos ir darbininkų klasė³⁶. Ši Weberio teorija panašesnė į šiuolaikinės vakarietiškos klasės struktūras, nors ekonominis statusas neatrodo griežtai priklausomas nuo pajamų, kaip kad Weberis įsivaizdavo.

Viename iš Raymondo T. Smitho tekstų pažymima, kad jeigu antropologija prisidėjo prie bet kurių klasės dis-

kusijų, tai yra kaip pripažinimas, kad visuomenės skiriamai įterptos į pasaulinę sistemą, kad kultūrinis ar ideologinis klasių santykio aspektas yra svarbesnis, negu manoma³⁷. Galiausiai antropologai nustatė, kad socialinis sluoksniavimasis nėra standartas tarp visų visuomenių. Johno Gowdy'aus teigimu, socialinis sluoksniavimasis yra natūralus ir netaikomas daugumos rinkimo-medžiojimo bendruomenių žmonėms³⁸.

Egzistuoja nesusisluoksniavusios egalitarinės ar neturinčios vadovo visuomenės, kurios neturi arba tik šiek tiek turi socialinės hierarchijos, politinio ar ekonominio statuso, klasės ar net pastovaus lyderio koncepciją. Apskritai socialinių klasių statusas yra nuolat kintantis, tačiau teigiama, kad yra trys pagrindinės, t. y. žemiausioji, vidurinioji ir aukštesnioji, klasės.

Reikėtų paminėti, kad yra įvairių socialinių klasių, kurias galima įvairiai grupuoti, kurios yra panašios neturto, tačiau skiriasi socialiniais santykiais, o kadangi skurdo formos nėra panašios, dėl to ir reikia aptarti pagrindines socialines klases. Kadangi straipsnyje kalbama apie skurdą, skurdo kultūras pagal socialinę ekonominę priklausomybę, galima išskirti šias pagrindines socialines klases: a) tai pensininkai ir darbininkai, kurių uždarbiai itin maži, bet jie vis dėlto dirba (tarkim, gamyklose, kur jais rūpinamasi); b) didelių miestų, didmiesčių „skurdo rajonų“ (pvz., Rio de Žaneiro, Kairo) ar Indijos lušnyčių gyventojai, kurie užsiima įvairiomis veiklomis, tokiomis kaip prostitucija ir kt.; c) valstiečiai, kurie yra paplitę įvairiuose pasaulio kraštuose, kurių negalima priskirti ankstesnėms išvardintoms klasėms, nes jie

nei prostitucija užsiima, nei renka šiukšles, nei dirba gamyklose, todėl jų skurdo santykį apibrėžia ne gamykla, ne miestas, bet kaimas ir, žinoma, valstybė.

Tiriant Po kaimo aplinką, ten gyvenančius žmones galime apibūdinti: a) bežemiai; b) turintys mažai žemės; c) turintys daug žemės. Pagal šiuos apibūdinimus kaimo gyventojus priskiriame trimis klasėms, t. y. bežemius priskiriame prie žemiausios klasės, turinčius mažai žemės – prie vidurinėsios, o turinčius daug žemės – prie aukštesniosios klasės.

Remiantis empirine medžiaga, Po kaimo atvejui galima priskirti du ryškesnius socialinės klasės statusus – tai žemiausios ir vidurinėsios klasės statusas bei vieną itin mažą – tai aukštesnės klasės statusą. Aukštesniojo socialinio sluoksnio žmonių yra labai nedaug, nes pagrindą sudaro žemiausioji ir aukštesnioji klasė. Žemiausiąją klasę galima būtų apibūdinti kaip didžiausią skurdo klasę. Apskritai skurstantys žmonės – tai žmonės, kurių pajamos yra mažesnės už vidutines gyventojų pajamas.

Po kaimo žmonės skurdo sąvoką supranta, tai nėra iš šalies primestas žodis, ir, jų teigimu, jų kaimynai ir apskritai labai daug žmonių tiek jų kaime, tiek visoje Kambodžoje gyvena skurde. Taigi, pasak vietinių, skurdas egzistuoja, tačiau jie patys, nors ir teigia, kad neturi pinigų, be galo sunkiai gyvena ir išgyvena, nepriskiria savęs „prie skurdo“. Tačiau tai, ką jie apibūdina kaip skurdą, atitinka jų gyvenimą, todėl, remiantis lauko tyrimo surinkta medžiaga bei duomenimis, galima daryti prielaidą, kad Kambodžos Po kaime egzistuoja dvi skurdo formos. Viena – tai žmonės, gyvenantys visiškai skurde ir neturintys žemės, o kita –

tai žmonės, gyvenantys vidutinio sluoksnio skurde ir turintys mažai žemės, arba kitaip tariant, vieni gyvenantys skurde, o kiti žemiau skurdo ribos.

Aukštesnio socialinio sluoksnio žmonės, turintys daug žemės, yra daugiau ar mažiau finansiškai apsirūpinę, jiems nereikia galvoti, kaip išlaikyti visą šeimą, jų namai dažniausiai išsiskiria „šiočia tokia prabanga“, be to, finansinė nepriklausomybė suteikia jiems aukštesnį statusą visuomenėje. Grįžtant prie žemiausio socialinio sluoksnio, asmenys, gyvenantys žemiau skurdo ribos – tai žmonės, neturintys žemės, dėl to neturintys, kaip išgyventi. Žmonės, turinčius ryžių lau-

kus, nors ir labai nedidelius, bei galinčius iš jų išgyventi (tai tarsi smulkūs ryžių augintojai) galima priskirti kaip gyvenančius vidutinio sluoksnio skurde arba tiesiog gyvenančius skurde.

Skurdas tarsi padalija žmones į skirtingas grupes, ir tai leidžia daryti prielaidą, kad ryšys tarp skurdo ir socialinių klasių yra glaudus. Tai patvirtina, kad skurdas prisideda prie socialinių sluoksnių atsiradimo. Todėl visai nenuostabu, kad tiek skurdas, tiek socialinių klasių statusas yra kintantys ir kad skurdas, ypač tam tikrose visuomenėse, yra tarpusavyje itin glaudžiai susijęs su visuomenės sluoksniavimusi.

IŠVADOS

Skurdas, apibūdinant žmogaus gyvenimo būdą, jo būklę bei laikyseną, yra vienas iš svarbiausių rodiklių, kadangi turi ekonominę ir kultūrinę pagrindą, nubrėžia gaires socialinių sluoksnių atsiradimui. Kambodžos Po kaime skurdas nulėmė trijų klasių susiformavimą: žemiausiąją, kurią sudaro bežemiai, viduriniąją, kuriai priklauso mažažemiai, ir aukščiausiąją, – tai stambūs žemvaldžiai, kurių tėra vos keli. Todėl šiuo atveju galime kalbėti apie dviejų klasių egzistavimą: žemiausiosios ir vidurinėsios.

Kambodžos Po kaime gyventojų ideologiją bei skurdo sampratą suvokiama formuoja vietinis autoritetas *big man*.

Jo paties, kaip *gerovės valstybės* kūrėjo, įvaizdis tapatinamas su televizijoje reklamuojamu pasiturinčio žmogaus, turinčio prabangų namą, automobilį ar motociklą, užsiimančio švietimu ir labdara personažu, kuris reguliuoja skurdo santykį.

Big man statuso išlaikymui ir stiprinimui Po kaimo lyderis įsigyja materialinių vertybių (motociklą, automobilį ir pan.), įkuria organizaciją, kuri siekia teikti nemokamą švietimą vaikams, nors organizacija ne visada suteikia paramą. Tokiu būdu Kambodžoje keičiasi nusišlovėjusi samprata, jog turtingas žmogus yra tas, kuris turi daug ryžių laukų.

Literatūra ir nuorodos

¹ Žr. Romas Lazutka, *Žmogaus socialinė raida. Pajamos, vartojimas ir skurdas*. Vilnius: Homo liber, 2001.

² Ten pat.

³ Žr. Kristine Frerer, Catherine M. Vu, An Anthropological View of Poverty, *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 16(1–2), 2007, p. 73–86.

- ⁴ Žr. Paul T. McGrath, *Tarptautinės ekonomikos pagrindai*. Iš anglų k. vertė L. Bražėnaitė. Vilnius: Margi raštai, 1999.
- ⁵ Žr. Smith Adam, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. New York: Random House, 1776.
- ⁶ Marshall Sahlins, *Stone Age Economics*, 2. Chicago: Aldine Transaction, 1972.
- ⁷ Ten pat, p. 80.
- ⁸ Ten pat, p. 88.
- ⁹ Žr. Maia Green, Presenting Poverty, Attacking Representations. Anthropological Perspectives on Poverty in Development, *Journal of Development Studies*, 42(7), 2006, p. 1108–1129.
- ¹⁰ Žr. Catherine M. Vu, The influence of social science theories on the conceptualization of poverty in social welfare, *Journal on human behavior in the social environment*, 20(8), 2010, p. 989–1010.
- ¹¹ Žr. Oscar Lewis, *La Vida: a Puerto Rican family in the Culture of Poverty*. New York: Random House, 1966.
- ¹² Žr. Zigmąs Vitkus, „Lietuvos vyrai ir skurdo kultūra“. Bernardinai.lt, 2005. <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2005-11-09-zigmas-vitkus-lietuvos-vyrai-ir-skurdo-kultura/5693> [žr. 2014 03 03]
- ¹³ Ten pat, p. 232.
- ¹⁴ Žr. Bourdieu Pierre, *La Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Translated from French by Nice R. London: Harvard University Press, 1984.
- ¹⁵ Žr. Indrė Gajdosikienė, Oscar Lewis' Culture of Poverty: Critique and Further Development, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 1, 2004, p. 88–96.
- ¹⁶ Žr. Charles A. Valentine, *Culture and Poverty: Critique and Counter Proposals*. Chicago, London: The University of Chicago press, 1968.
- ¹⁷ Žr. Charles A. Valentine, Culture and poverty: Critique and counter – Proposals, *Current Anthropology*, 10(2–3), 1969, p. 181–201.
- ¹⁸ Žr. Edwin Eames, Judith Goode, “On Lewis' culture of poverty concept”. *Current anthropology*, 11(4–5), 1970, p. 479–482.
- ¹⁹ Žr. Indrė Gajdosikienė, p. 92.
- ²⁰ Žr. James Dorothy Buckton, “Poverty: Culture vs. class”. *Comparative Politics*, 4(4), 1972, p. 589–599.
- ²¹ Žr. Marshall Sahlins, p. 85.
- ²² Žr. Oscar Lewis, *Anthropological Essays*. New York: Random House, 1970.
- ²³ Žr. Marshall Sahlins, p. 87.
- ²⁴ Ten pat, 93.
- ²⁵ Žr. Vincent Crapanzano, The Postmodern Crisis: Discourse, Parody, Memory, *Cultural Anthropology*, 6(4), 1991, p. 431–446.
- ²⁶ Žr. Marshall Sahlins, Poor Man, Rich Man, Big Man, Chief; Political Types in Melanesia and Polynesia, *Comparative Studies in Society and History*, 5(3), 1963, p. 285–303.
- ²⁷ Žr. Marshall Sahlins, *Stone Age Economics*, p. 92.
- ²⁸ Žr. Gintautas Mažeikis, *Po Pono ir Tarno. Lyderystės ir meistrystės dialektika*. Kaunas: Kitos Knygos, 2012.
- ²⁹ Ten pat, p. 98.
- ³⁰ Žr. Marshall Sahlins, *Poor Man, Rich Man, Big Man, Chief; Political Types in Melanesia and Polynesia*, p. 291.
- ³¹ Žr. Mažeikis, p. 225.
- ³² Žr. Andrew Strathern, *The Rope of Moka: big-men and ceremonial exchange in Mount Hagen, New Guinea*. Cambridge: Cambridge University Press, 1971.
- ³³ Žr. Paul Spicker, *Poverty and the welfare state. Dispelling the myths*. London: Catalyst Forum, 2002.
- ³⁴ Žr. Max Weber, *Economy and Society. An outline of Interpretive Sociology*. Berkeley: University of California Press, 1978.
- ³⁵ Žr. A. Lloyd Fallers, *Inequality: Social Stratification Reconsidered*. Chicago: The University of Chicago press, 1974.
- ³⁶ Žr. Max Weber, p. 741.
- ³⁷ Žr. Raymond T. Smith, Anthropology and the concept of social class, *Annual Reviews of Anthropology*, 13, 1984, p. 467–494.
- ³⁸ Žr. John Gowdy, Hunter-gatherers and the mythology of the market, *The Cambridge Encyclopedia of Hunters and Gatherers*. New York: Cambridge University Press, 2006, p. 393.